

julkisuudessa näkyvissä varsinkin toimintansa karsimiseen kohdistuvien paineiden vuoksi. Genre-analyysi-teoksen valtavaa volyymia (813 sivua, lähes 70 kirjoittajaa) onkin mielestäni luettava tätä taustaa vasten: paine kielentutkimuksen yhteiskunnallisen merkityksen osoittamiseen on suuri. Lopputulos on vaikuttava: painetussa muodossa julkaistun käsikirjan lisäksi netissä on saatavilla 584 sivun mittainen, pdf-muotoinen sisarteos *Genreanalyysi - tekstilajitutumuksen käytäntöä*, jossa on käsikirjan tematiikkaa täydentäviä referree-arvioituja artikkeleita (11 kpl) ja persoonallisempia tai lyhyempiä tulkintoja samasta teemasta ”katsauksia, havaintoja ja puheenvuoroja” -otsikon alla (16 kpl). Yhteensä 1 400 sivua tekstilajitutumuksen nykytutkimuksen tilasta, teoriasta ja käytännöistä: onko tämä kokonaisuus tyhjentävä esitys tekstilajeista? Toimitustyön huolellinen ja varma ote, kirjoittajakunnan laajuus ja asiantuntemuksen korkea taso sekä kunnollinen asiasanasto ainakin lupaavat hyvää.

Kirja on jaettu neljään osaan, joista ensimmäisen muodostaa laajahko johdantoartikkeli, jonka kirjoittajina ovat kirjan eräänlaisiksi päätoimittajiksi paljastuvat Vesa Heikkinen ja Eero Voutilainen. Samojen kirjoittajien yksin tai yhdessä laatimia kirjoituksia löytyy kirjasta muualtakin, Heikkiseltä peräti kymmenen ja Voutilaiselta seitsemän.

Kirjan toisessa osiossa esitellään joitakin tekstilaji-analyysin kannalta keskeisiä käsitteitä, mm. *tekstityyppi*, *rekisteri*, *tyyli*. Osa esitellyistä käsitteistä – *ideologia*, *diskurssi*, ehkä myös *konteksti* ja *intertekstuaalisuus* jossain määrin –

viittaa kielen tarkasteluun yhteiskunnallisena ”tosiona” (kirjassa moneen otteeseen mainitun Mihail Bahtinin termi). Muutama käsite on vain opiksi lingvistiikkaan ja tekstintutkimukseen perehtymättömille (*teksti*, *kielioppi*, *korpus* ja *kieli*). On tosin kyseenalaista, selviääkö lingvistiikkaa huonommin tunteva tutkijakaan näillä kovin pitkälle kirjan myöhemmissä osioissa. Itse pidin eniten *diskurssin* napakasta määrittelystä, *ideologia* sen sijaan vaikutti sukupolvea vanhemman lukijan silmissä hieinan naiivilta, lähteissäänkin kovin suppealta. Kaiken kaikkiaan käsitteiden esittelyt ovat hyödyllisiä, mutta ehkä turhankin niukkoja. Voi myös kysyä, ovatko juuri nämä käsitteet yhteiskunnallisesti orientoituneen tekstilajianalyysin kannalta riittäviä? Olisiko myös yhteiskunta ja sosiaalinen tilanne usein mainittuna terminä pitänyt ottaa käsitteellisen jäsenyyksen kohteeksi?

Käsitteiden jatkoksi olisi – teoksen käsikirjamaisuutta tukemaan – myös voinut ajatella syventäviä artikkeleita kirjassa suhteelliseen taajaan toistuvista teoreetikoista ja koulukunnista, systeemifunktionaalista teoriasta, sen hahmotelijana ainutlaatuisen asemaan lingvistiikassa nousseesta M. A. K. Hallidaysta, Sydneyn koulukunnasta sekä esimerkiksi edellä mainitun Mihail Bahtinin kieliteoriasta. Nyt tällaisia kokoavia juonteita saa etsiskellä yksittäisistä artikkeleista asiasanaston ja otsikoiden avulla. Jos tarkoituksena on nimenomaan muidenkin kuin lingvistien hyötyminen teoksesta, olisi peruskäsitteiden rinnalla, esimerkiksi systeemifunktionaalisen teorian kaltaiset, keskeiset teoreettiset vii-

Kaikki tekstilajista

■ JYRKI PÖYSÄ

Vesa Heikkinen, Eero Voutilainen, Petri Lauerma, Ulla Tiirilä ja Mikko Lounela: *Genre-analyysi – tekstilajitutumuksen käsikirja*. Gaudeamus 2012.

Kotimaisten kielten keskus (entinen Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, mistä tutumpi lyhenne KOTUS) on viime vuosina ollut

tekohdat pitänyt selittää myös kunnolla. Itse asiassa, lingvistisen tekstilajin analyysin taustoja selvittääkseen lukijan kannattaisi kaivaa esille muutama vuosi sitten Anne Mäntynen, Susanna Shore ja Anna Solinin (kaikki *Genreanalyysi*-kirjan kirjoittajia) toimittama antologia *Genre – tekstilaji* (SKS 2006). Sen johdannossa lingvistinen lähestymistapa on mielestäni selitetty vähintään yhtä selkeästi kuin tässä käsikirjassa, jossa sitä on jossain määrin yritetty kätkeä näkyvistä monitieteisyyden kaavun alle. Samalla genre-problematiikasta kiinnostuneen lukijan kannattaisi lukea vuotta aiemmin ilmestynyt *Lajit yli rajojen - suomalaisen kirjallisuuden lajeja* (toim. Pirjo Lyytikäinen, Jyrki Nummi ja Päivi Koivisto, SKS 2005). Pirjo Lyytikäisen esipuhe on hyvä johdatus Bahtinin merkitykseen genre-teorialle. Selkeästi esillepantujen tutkimusellisten viitekehysten ansiosta näitä esipuheita voi lukea rinnan Heikkisen ja Vuotilaisen johdanto-artikkelin kanssa ja näin yrittää hahmottaa, mistä tekstilajianalyyseissä oikein on kyse. Luvusta III, ”Näkökulmia tutkimusmenetelmiin”, ei nimittäin selviä ilman lingvististä koulutusta ja sitoutumista lingvistien tapaan tutkia kieltä ja etsiä kiinnostuksen kohteita kieltä käyttävän ihmisen toiminnassa.

Koska luku III on kirjan ehdottomasti keskeistä teoreettista antia, on todella ärsyttävää, että lähestulkoon kaikki kirjoittajat ovat tavalla tai toisella lingvistiikkaan sitoutuneita (poikkeuksena vain multimodaalisuutta käsittelevä kirjallisuudentutkija Kai Mikkonen ja narratiivisuutta monitieteisessä kehyksessä tutkinut yhteiskuntatieteilijä Matti Hyvärinen). Mie-

lestäni tässä kohdassa painetussa julkaisussa olisi ehdottomasti pitänyt olla mukana suuri osa elektroniseen julkaisuun sijoitetuista artikkeleista (osoitteessa: <http://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk29/Genreanalyysi.pdf>), joissa genre-analyysejä tai väljemmin *tekstianalyysejä* sovelletaan mm. retoriikan, politiikan, sosiologian ja folkloristiikan kohteisiin. Vaarana on nyt, että luku III vakuutavassa spesifisyydessään lannistaa tekstilajianalyyseistä kiinnostuneen lukijan. Olen väärä henkilö arvioimaan luvun tieteellistä sisältöä, sillä oma tulokulmani genreen on folkloristinen ja jossain määrin kulttuurintutkimuksellinen. Silti folkloristillekin luvun III artikkeleissa on paljon kiinnostavaa. Eriyisesti kielellistä muutosta käsittelevä kirjoitukset sekä jostain syystä näistä erilleen sijoitettu Hyvärisen kirjoitus kertomuksen sosiaalisista lajeista varmasti haastavat myönteisesti myös suullisten ilmaisutapojen ja kulttuurin monimuotoisen ”uusoraalisuuden” tutkimusta. Alaluku ”teksteistä ihmisiin” on (Hyvärisen kirjoitusta lukuun ottamatta) eräänlainen kvalitatiivisen tutkimusotteen perusesittely. Ehkä nämä tekstit olisivat ansainneet oman metodioppaansa, jossa osallistuvaa havainnointia, haastattelua, reseptionalyysejä ja tutkimuksen eettisiä kysymyksiä ei olisi tarvinnut yrittää sitoa tekstilajitutkimukseen.

Tässä nimittäin on toinen kirjan suuruuden tuoma ongelma (kolmas olisi jo triviaalimpi eikä sitä tarvitsisi oikeastaan mainitakaan kuin viiteeksi: puolentoista kilon painoista suomalaisen metsäteollisuuden pelastajaa on vaikea lukea makuultaan eikä sitä viitsisi oikein

pakata mukaan matkoillekaan). Viimeisessä luvussa nimittäin monitieteisen tehtävänasettelun mukaisesti päästetään ääneen laajemmasta mitassa myös toisten tieteenalojen edustajat (mukana tosin on myös lingvisteja – ystävät hyvät, anteeksi tämä hokemaksi käyvä aseointi, minulla ei todellakaan ole mitään teitä vastaan!). Ongelmaksi osion tekee nimenomaan se, että osalla mukaan kutsutuista tieteenaloista ei ole juurikaan mitään tekemistä tekstilajianalyyseissä, tekstilajin tunnistamiseenkin vaaditaan joukko aasinsiltoja, joiden rakentelu saa tuntemaan myötäpeää hyvien ja arvostamieni tutkijoiden puolesta. *On* (tämä on sanottu mahdollisimman painokkaassa asemassa) nimittäin aloja, joilla on paljonkin tekemistä erilaisten ilmaisun lajien kanssa ja (nimeämättä niitä tässä mitenkään erikseen tai syyttämättä niitä mistään) aloja, joilla on esimerkiksi tekstilajien kanssa tuskin mitään tekemistä. Silloinkin kun tutkimuksessa hyödynnetään kielellisiä aineistoja, niitä tarkastellaan jostakin muusta näkökulmasta.

Toisaalta on todettava, että miettiessään tieteenalansa lähestymistapoja esimerkiksi reflektiivisen otteen puuttumista tai kohteita, tutkijat nostavat näkyviin todella kiinnostavia kysymyksiä. Esimerkkinä vaikkapa Jorma Kalelan kirjoitus historiantutkimuksen tekstilajinäkökulmista. Neljäs luku tarjoaa joka tapauksessa kiinnostavan pikaesittelyn eri tieteenaloihin sekä niille keskeisiksi nähtyihin tapoihin jäsentää kieltä ja kommunikaatiota. Ja voihan olla, että osassa aasinsiltoja on jo viritettynä aivan uusia näkökulmia eri tieteenalojen tutkimukselle. Käsikirja esittelee

tekstintutkimuksen mahdollisuuksia ja se sisältää paljon potentiaaleina esitettyjä havaintoja ja pohdintoja. En pidä tätä lainkaan huonona asiana, vaikka en itse ole lainkaan vakuuttunut siitä, että tekstintutkimus tuottaa kaiken hyvän.

Folkloristiikassa perinteen välittyvien kielellisen ilmaisun lajien tutkimus kehittyi tarpeesta jäsentää jo sitä ennen olemassa olevaa, lajinomaisiksi kehyksiksi jäsentynyttä kulttuurista kommunikaatiota. Arkistoidun, teksteiksi muunnetun, ”suullisen perinteen” tutkimuksessa haave lajiluokittelun taustalla olevien periaatteiden systemoimiseksi kulminoitui 1960-luvulla Lauri Hongon kirjoituksissa, joissa osoitettiin periaatteessa samat kotikutoisuuden periaatteet, joita eri tieteenalojen edustajat nostavat tänä päivänä esiin tekstilajin käsitteen yhteydessä (kannattaa lukea Sananjäljessä vuonna 1967 julkaistu *Perinneanalyysin tehtävistä*). Genre voi olla melkein mitä vain tutkijan tunnistamaa. Genre voi olla yhtä hyvin temaattinen kuin rakenteellinenkin kokonaisuus. Tai näiden yhdistelmä. Yleensä genret määrittävät kielellä lausetasoa laajempina kokonaisuuksina, poikkeuksena kuitenkin esimerkiksi sananparret ja köllit. Myöhemmin folkloristinen genreanalyysi jotenkin lopahti varjonyrkkelyksi Hongon kanssa. Viimeinen kaiku aktiivisesta genren olemusta koskevasta keskustelusta on nähtävillä *Kertomusperinne*-kokoelmassa (toim. Irma-Riitta Järvinen ja Seppo Knuutila, SKS 1982), erityisesti sen johdannoksi käännetystä Dan Ben Amosin artikkelissa (ks. kuitenkin Lehtipuron artikkelia käsikirjassa). Toiveissa onkin, että tulevina vuosina nuorempi folkloris-

tipolvi tulee kirjaamaan näkyviin myös tällaisen marginaalisen tieteenalan näkemyksen ilmaisun lajien nykyaikaisesta tutkimuksesta.¹ Suomen kielellä julkaistussa tutkimuskirjallisuudessa on tässä kohden selvä aukko: kielen ja kirjallisuuden tutkimus on paremmin edustettuna. Genreanalyysin käsikirja tarjoaa tässäkin kohden vetoapua ja haasteita.

Tekstilajin käsite on minusta kaikesta selittelystä huolimatta edelleen ongelmallinen, samoin tekstin käsite, eikä ongelma siitä parane, että (jälleen) sanotaan tekstin tarkoittavan kaikkea kommunikaatiota. Tekstin metaforinen käyttö kulttuurintutkimuksessa eräänlaisena kulttuurisen järjestyneisyyden tai semioottisen systeemin kuvana on pikku hiljaa väistymässä, eikä sitä mielestäni kannattaisi palauttaa tätäkään kautta. Selkeämpää olisi puhua eri medioista niille ominaisin käsittein. Kielen tutkija ei tarvitse kaikkialle leviävää tekstin käsitettä oikeuttaakseen tutkimustaan. Kokonaisuudessaan Heikkisen ja kumppaneiden toimittamat teokset ovat kuitenkin todella tärkeä avaus kielellisen kommunikaation sosiaalisen ja yhteiskunnallisen luonteen jäsentymiseen tarkasteluun.

1 Viittaan helsinkiläisten folkloristien genreä koskevaan julkaisuhankkeeseen ja jo kahtena vuonna Helsingissä rekisterikäsitteen ympärillä järjestettyihin seminaareihin, ks. <http://h-net.msu.edu/cgi-bin/logbrowse.pl?trx=vx&list=H-Folk&month=1108&week=e&msg=1qV9LMQX2cvB4AihJuytg>;

Lingvistiikassa ja varsinkin suomen kielen tutkimuksessa eli fennistiikassa (ks. erityisesti Riitta Juvosen ym. artikkelia s. 453–469) tekstilajianalyysi on kuitenkin niin tuore lähestymistapa, että kuva ei voikaan olla yhtenäinen. Tieteidenvälisyyden ja monitieteisyyden hyvää tuottavaan vaikutukseen uskovanakin olisin toivonut, että kuva olisi kuitenkin ollut avoimemmin epäyhtenäinen, sieltä täältä esiin pilkahtava kritiikki ja epäily tekstilajianalyysin hyödyllisyydestä (varsinkin päämetodina) on jatkossa tärkeää nostaa myös esille. Oletettavasti monissa tulossa olevissa tutkimuksissa ja niiden käytännön analyysiesimerkeissä tämä seikka myös huomioidaan. Tutkimuksen tavoitteena ei voi olla menetelmän ylivoimaisuuden osoittaminen. On ehkä hyödyllistä myös tunnistaa ja tunnistaa eri alojen erilaiset lähtökohdat lajianalyysissa ja varoa pyrkimyksiä rakentaa yhtä herranäkölmaa kaikkien muiden ylitse. Sellaisena nimittäin kumpikaan *Genreanalyysi* ei vaikuta riittävän vakuuttavalta. Sen sijaan oppaina lajitutkimuksen kysymyksiin ja kielentutkimuksellisiin näkökulmiin kirjat ovat vertaansa vailla ja tulevat varmasti olemaan vielä pitkään se viimeisin sana.

Kirjoittaja on filosofian tohtori, joka työskentelee yliopistotutkijana Jyväskylän yliopiston Historian ja etnologian laitoksella.